

زادروز رازی و روز داروسازی

عبدالعلی محقق زاده

روز پنجم شهریورماه یادآور زادروز ابوبکر محمد ابن زکریای رازی (۳۱۳-۲۵۱ قمری) و روز داروسازی است. رازی در میان اثرگذارترین دانشمندان در تاریخ علم قرار دارد. تندیس او در کوشک و چهار طاقی نمادین در کنار ابن سینا، ابوریحان بیرونی و خیام زینت بخش دفتر سازمان ملل در اطریش است. او در روزگار عصر تاریک غرب، سرآمد دانشمندان جهان علم بود. استاد مرحوم دکتر نجم آبادی ۲۷۱ عنوان رساله برای رازی برشمرده که اندکی از آنها بدستمان رسیده از جمله الحاوی در پزشکی و داروشناسی، الاسرار و المدخل التعليمی دو کتاب در شیمی و ساخت مواد دارویی، قرابادین در ترکیب داروها، طب الفقرا و المساکین، المنصوری فی الطب، شکوک علی جالینوس و طب الروحانی. که برخی از این آثار ازجمله الحاوی و منصوری فی الطب به زبان لاتین در اروپا انتشار یافته است. از جمله نوآوری های رازی در خدمت سلامت بشریت به گواه مقالات: استفاده از پنبه در بیهوشی و پزشکی، ساخت و بکار گیری نخ بخیه، تشخیص حساسیت فصلی، کشف الكل، جوهر گوگرد (اسید سولفوریک)، محلول شستشوی زخم و بعنوان اولین دانشمندی که مواد شیمیایی را وارد پزشکی نموده را می توان بر شمرد. او عاشق دانش ورزی است و آنگونه که خود می گوید: "علاقه من به دانش و حرص و تمایلی را که در اندوختن آن داشته‌ام، آنان که معاشرم بوده‌اند، می‌دانند و دیده‌اند که چگونه از ایام جوانی تاکنون، عمر خود را وقف آن کرده‌ام تا آنجا که اگر چنین اتفاق می‌افتاد که کتابی را نخوانده یا دانشمندی را ملاقات نکرده بودم، تا از این کار فراغت نمی‌یافتم، به امری دیگر نمی‌پرداختم و اگر هم در این مرحله ضرری عظیم در پیش بود، تا آن کتاب را نمی‌خواندم و از آن دانشمند استفاده

نمی‌کردم، از پای نمی‌نشستم. و حوصله و جهد من در طلب دانش تا آن حد بود که در یک فن بخصوص به خط ریز تعویذ بیش از ۲۰ هزار ورقه چیز نوشته و پانزده سال از عمر خود را شب و روز در تألیف جامع کبیر (الحاوی) صرف کرده‌ام و بر اثر همین کار، قوه بینایی‌ام را ضعف دست داده و عضله دستم گرفتار سستی شده و از خواندن و نوشتن محروم ساخته است؛ با این حال از طلب باز نمانده‌ام و پیوسته به یاری این و آن می‌خوانم و بر دست ایشان می‌نویسم."

از ویژگی های بارز این دانشمند می توان این موارد را برشمرد:

۱- تتبع مداوم در آثار علمی دانشمندان از فرهنگ های مختلف مانند ایران باستان (مانند خوزی ها)، یونان و سایر ملل.

۲- تجربه و مشاهده دقیق آرای گذشتگان در آزمایشگاه و بالین بیمار

۳- نقد آزادانه آرای استوانه های علم زمان مانند جالینوس (کتاب شکوک علی جالینوس)، ارسطو و اقلیدس و یا علمای هم عصرش. او در این خصوص ذکر می کند که "صناعت طب و فلسفه تسلیم محض بزرگان و تقلید از آنان را بر نمی تابد."

۴- نگارش مشاهدات تجربی آزمایشگاهی و نیز بالینی به صورت مفصل و ذکر آرای خود. برای نمونه در الحاوی از واژه های لی یا التجربتی برای ذکر نظر نهایی خودش استفاده می نماید.

ویژگی هایی از این دست از جمله جدیت در علم، اتصال پژوهش به عرصه سلامت، احترام به علما به همراه نقد عالمانه آرای ایشان، بلند طبعی و اندیشه ورزی و بطور کلی راه اندازی کرسی واقعی نظریه پردازی امروزه هم برای پیشرو بودن در حیطه های مختلف دانش از جمله در داروسازی حیاتی است. هر چند که نگاه های نقادانه به فلسفه او و بقول استاد مهدی محقق "علی رغم غلو و مبالغه در حق رازی" از طرفی و نیز نگاه کهنگی به آثارش -با وجود عدم دسترسی به همه آثار او- سبب شده است تا پژوهشگران جدی اندکی به کنکاش نگاشته های رازی بپردازند. در این میان استاد نبی پور در

کتاب فلسفه پزشکی رازی تلاش وافری را برای روشن شدن برخی آرای فلسفی و پاسخ به شبهات رازی متقبل شده اند.

به طور خلاصه سلوک علمی و عالمانه این دانشمند تلاشگر خستگی ناپذیر یعنی مطالعه و نقد آرای عالمان، تجربه در آزمایشگاه و بالین، تفکر نقادانه و ثبت مداوم شواهد علمی برای آیندگان در ذهن از او چهره عالم معنوی و الگوی جاودانه ای برای جامعه علمی و بخصوص داروسازی را ترسیم می نماید. می توان تصور نمود که اگر رازی با پیشرفت های شگرف امروزی علم و فناوری حضور داشت تلاش می کرد تا به سوالات بی پاسخ کل نگر تاریخ پزشکی و داروسازی به صورت انتقادی و با بکارگیری آخرین ابزار و یافته های ریزنگر علمی امروزی و بصورت یکپارچه پاسخ دهد. روز داروسازی مبارک.